

Kanslern och den akademiska friheten

*Striderna vid den juridiska fakulteten i
Uppsala under 1850-talet*

Carl Frängsmyr

Den 11 mars 1852 utnämndes Knut Olivecrona till professor i civilrätt vid Uppsala universitet. I det akademiska Uppsala var utnämningen, som offentliggjordes i *Post- och Inrikes Tidningar*, en stor nyhet, vilken markerade slutet på en långdragen och bitter tillsättningsstrid.¹ I förlängningen gällde frågan var makten över akademiska befordringsärenden skulle ligga, annorlunda uttryckt: om den akademiska friheten.

Ärendet hade utvecklats till en maktkamp mellan den juridiska fakulteten och det akademiska konsistoriet i Uppsala å ena sidan, samt kanslersämbetet å den andra. Debatten fördes inte bara i fakultetsskrivelser, konsistorieprotokoll och kanslersbrev, utan även i tidningspressen. Konflikterna mellan kanslersämbetet och den juridiska fakulteten utnyttjades av liberala krafter, som såg ytterligare en möjlighet att angripa kungamakten. Redan under hösten 1850 – innan konflikterna inom fakulteten uppstod – hade *Aftonbladet* publicerat en kritisk artikelserie om förslaget till nya universitetsstatuter, vilka enligt tidningen gav kanslern alltför stort inflytande. I en av dessa artiklar, införd den 1 november, ifrågasattes det lämpliga i att låta unga prinsar vara universitetskanslerer.²

Ännu under 1850-talet innehades nämligen kanslersämbetet för universiteten i Uppsala och Lund av kronprinsen, enligt en praxis som hade varit gällande sedan seklets början. De tre första Bernadottekungarna var således alla kanslerer under sina kronprinsår (Carl XIV Johan var dock endast kansler i Uppsala). Oscar I innehade kansleriatet fram till sin tronbestigning 1844, varefter han efterträddes av Carl (XV). Det bör understrykas att kopplingen mellan funktionerna som kronprins och universitetskansler inte var något som föreskrevs i 1655 års universitetsstatuter, vilka fortfarande gällde vid 1800-talets mitt. Enligt dessa skulle kanslern vara ”gudfruktig, lämplig utrustad med myndighet, intresserad av universitetet, kunnig i akademiska ärenden och uppriktigt tillgiven den rena evangeliska läran”.³ Inte heller de nya statuter som utfärdades den 2 april 1852 sade något om kronprinsens företräde till positionen, trots att den ordningen *de facto* varit rådande i flera decennier. Däri angavs bara att kanslern ”bör utses bland män, som genom sin samhällsställning i fören-

ing med nit för vetenskaplig odling verksamt kunna vårda och befrämja Universitetets wäl och studiernas sanna förkofran.”⁴

Fram till och med 1840-talet tycks kronprinsens roll som universitetskansler ha varit tämligen okontroversiell. Ändå kunde detta bruk ha framstått som svårförenligt med 1809 års regeringsform, vars 45:e paragraf stipulerade att varken ”Svea rikets kronprins eller arffurste eller prinsar af det konungsliga huset skola hafva något lifgeding eller civilt embete; dock kunna efter gammalt bruk titlar af hertigdömen eller furstendömen dem tilläggas, utan rättighet till de landskap de bära.”⁵

Vid seklets mitt aktualiserades på allvar frågan om kanslersfunktionen även i fortsättningen skulle vara upphöjd eller om den skulle betraktas som ett civilt ämbete bland andra. I praktiken gällde frågan om det direkta inflytande över universiteten – som kungahuset hade genom kronprinsens roll som kansler – verkligen var förenligt med grundlagen.

Angreppen mot det kungliga kanslersämbetet under 1850-talet kom från två olika håll: dels från kretsar inom universiteten som retade sig på kanslersämbetets klåfingriga försök att lägga sig i befodringsärenden och annat, dels från olika liberala krafter – särskilt inom pressen – som å sin sida fann ännu en måltavla för sin kritik av det föråldrade universitetsväsendet.

I allt väsentligt innebar 1850-talets debatter om det kungliga kanslersämbetet en fortsättning på de kampanjer mot stelbenta, föråldrade förhållanden vid universiteten, som från liberalt håll hade inletts redan under 1810-talet. Den akademiska jurisdiktionen blev en stridsfråga som diskuterades under flera decennier. Redan under 1809 års riksdag hade den blivit ifrågasatt av Gustaf Abraham Silverstolpe och andra radikala krafter, och i början av 1820-talet hade Johan Gabriel Richert och Erik Gustaf Geijer sitt välkända meningsutbyte.⁶ Jurisdiktionen blev dock kvar i flera decennier, och avskaffades inte förrän i april 1852.⁷

Som ett naturligt nästa steg kan man betrakta det faktum att frågan om universitetets eventuella flyttning till Stockholm aktualiserades på nytt just vid denna tid. Då hade det gått drygt två decennier sedan ”snillekommittén” lämnade sitt betänkande av 1828, vilket markerade slutpunkten för den första omgången av flyttningsfrågan.⁸ Vid riksdagen 1850–51 karakteriserade en ledamot av bondeståndet de båda landsortsuniversiteten på följande sätt: ”Dessa vidunderligheter, som fortfara från sekel till sekel”. *Aftonbladet* instämde i kritiken och frågan återkom vid den följande riksdagen.⁹

Aftonbladet, som brukar framhållas som Sveriges första moderna tidning, hade grundats 1830 av Lars Johan Hierta och blev under de följande decennierna liberalismens viktigaste pressorgan.¹⁰ Tidningen hade visserligen ”grånat” en aning sedan Hierta sålt den vid årsskiftet 1851/52, men den utgjorde även fortsättningsvis det ledande liberala organet i landet.¹¹

Förespråkarna för ett centraluniversitet i huvudstaden gjorde sig hörda redan under 1850-talets början, men den andra stora flyttningsdebatten bröt ut först 1856, när *Aftonbladet* publicerade en lång artikelserie som ivrigt propagerade för universitetets flyttning till Stockholm. Författare var, märkligt kan man tycka, den upsaliensiske latinprofessorn Carl Edvard Zedritz.¹² Hans inpass gav upphov till olika motskrifter från Uppsalakon-sistoriets ledamöter. Astronomen Gustaf Svanberg utgav 1857 en polemik mot *Aftonbladet*, vilken i sin tur föranledde en replik från Zedritz. Två år senare var det juristen Knut Olivecronas tur att protestera mot planerna på att flytta den juridiska fakulteten till Stockholm.¹³ Debatten dog ut vid decennieskiftet 1860, framför allt eftersom den beslutade järnvägen skulle komma att förminska avståndet mellan städerna, och därmed behovet av en flyttning. Just år 1859 invigdes dessutom det nya Chemicum vid Carolinaparken, och tillkomsten av denna anläggning – liksom andra nya institutionsbyggnader som Anatomicum och Observatoriet – blev naturligtvis i sig viktiga argument för att behålla universitetet i Uppsala.

Den gamla universitetstanken utsattes således för flera attacker under 1800-talets mitt. Någon flyttning av universitetet lyckades visserligen aldrig liberalerna genomdriva, men universitetet genomgick onekligen en genomgripande förändringsprocess under 1850-talet. Kungahusets inflytande minskade avsevärt genom kanslerämbetets reformering i slutet av decenniet, varigenom sysslan framdeles kom att skötas av erfarna ämbetsmän i stället för kronprinsar. De bittra fejderna mellan kanslersämbetet och den juridiska fakulteten i Uppsala hade stor betydelse i detta sammanhang.

Striden om professuren i civilrätt vid Uppsala universitet

Det hela började i augusti 1849 när professorn i civilrätt vid Uppsala universitet, Jacob Edvard Boëthius, avled efter en tids sjukdom. Docenten Knut Olivecrona (1817–1905) förordnades kort därefter av kanslersämbetet att vikariera på professuren under vakansperioden. Han var själv en av de tre sökande till professuren, och de båda motkandidaterna var Otto Herman Forssell (1818–1901) och Carl Axel Juel (1812–81). Forssell var vice häradshövding och blev senare hovrättsråd i Svea Hovrätt. Juel var däremot redan verksam som adjunkt vid den juridiska fakulteten, där han dessutom innehade en oavlönad extraordinarie professur i kamerallag-farenhet.¹⁴

Ärendet drog ut på tiden, men i slutet av april 1851 ventilerades de tre kandidaternas avhandlingar, så kallade professorsspecimen, vid den juridiska fakulteten.¹⁵ Den 14 maj 1851 sammanträffade fakultetens ledamöter – det vill säga professorerna Pehr Erik Bergfalk, Johan Christopher Lindblad och Carl Olof Dellén – för att för första gången yttra sig över de tre sökandens kompetens. I sin rangordning av kandidaterna var man

helt överens, om än bedömningarna skilde sig åt i detaljer. Olivecrona – som hade fått det högsta och sällan utdelade betyget ”laudatur” för sin avhandling och ”cum laude approbatur” för sitt försvar – sattes först av en enig fakultet. Även Forssell bedömdes mycket välvilligt och tillerkändes ”cum laude” för såväl avhandling som försvar.¹⁶

Fakultetens dom över Juels specimen *Om Danaarf* blev däremot kärvare. Lindblad ansåg inte att avhandlingen kunde godkännas som specimen för en professur i svensk privaträtt och röstade för en inkompetensförklaring. Bergfalk var också kritisk, men förklarade att ”ehuru E. O. professoren Juels arbete väl föranledde åtskilliga anmärkningar, de likväl ej vore af den beskaffenhet, att professoren ansåge sig förhindrad att tillerkänna densamma betyget approbatur, hvilket vitsord professoren äfven ansåg försvaret deraf förtjena”. Dellén instämde i Bergfalks yttrande, och därmed godkändes Juels specimen med röstsiffrorna två mot en.¹⁷

Trots fakultetens hårda dom hade Juel på intet sätt givit upp. I och med att Lindblad inte fick gehör för sin vilja att inkompetensförklara honom var han fortfarande med i diskussionen. Han hade många inflytelserika vänner, och han visste att ärendet till slut skulle hamna i händerna på kanslerssekreteraren Johan Jacob Nordström, med vilken han stod på god fot. Värdefullt stöd kunde han räkna med även från kretsar i Uppsala. Hans främste mentor, den före detta landshövdingen och riksarkivarien Hans Järta, hade visserligen avlidit 1847. Järta hade i slutet av 1830-talet rekryterat Juel till Riksarkivet, och sannolikt var Juel den person som Järta själv helst ville se som sin efterträdare.¹⁸ Av deras utgivna brevväxling från 1840-talets första hälft framgår att de var nära vänner.¹⁹ Mot slutet av sitt liv flyttade Järta till Uppsala, där han rekommenderade sin protegé för medicinprofessorn Israel Hwasser och övertygade denne om att Juel var en kapacitet som universitetet borde taga vara på.²⁰ Hwasser tog uppenbarligen Järta på orden och under professorsstriden gav han Juel sitt helhjärtade stöd.

Redan innan frågan om professurens tillsättning skulle behandlas i konsistoriet den 27 maj 1851 cirkulerade rykten om att Juels förtrogna skulle försöka få honom utnämnd till professor, trots den juridiska fakultetens för hans del förödande utslag.

Det är möjligt att ansträngningar gjordes i det fördolda för att understödja Juels kandidatur, men dessa kröntes i så fall inte med någon som helst framgång. Det akademiska konsistoriets utslag blev precis lika klart som juridiska fakultetens hade varit två veckor tidigare. Under omröstningen stöddes fakultetens rangordning av kandidaterna av en förkrossande majoritet. Konsistoriet var dock inte enhälligt, utan tre av tjugo ledamöter anmälde skiljaktiga åsikter, vilka dock sinsemellan helt skilde sig åt.²¹

Israel Hwasser gjorde ett tappert försök att övertyga konsistoriet om Juels försteg före konkurrenterna. Hwassers plädering torde emellertid ha gjort ett märkligt intryck på övriga konsistorieledamöter. Enligt protokol-

let inledde han nämligen med konstaterandet att han varken kunde eller ville göra anspråk på att bedöma det juridiska innehållet i kandidaternas specimina. Likafullt menade han sig hos Juel ha funnit vad han kallade en ”ljus tankegång och verklig skriftställaretalent”, och dessa egenskaper var enligt hans förmenande inte blott väsentliga för själva den akademiska lärarbefattningen, utan utgjorde ”den egentligen lifvande andliga kraften deri, egenskaper hos hufvudet och hjertat, hvilka jag hos honom [Juel] trott mig finna i högre grad än hos många andra”. Vidare framhöll Hwasser att han inte var den ende som delade denna höga värdering av Juels förtjänster, tilläggande ”och ibland dem vill jag nämna äfven en som redan är för flera år sedan afliden, f. d. Landshöfdingen Järta.”²² Med denna minst sagt okonventionella motivering satte Hwasser således Juel främst, medan Olivecrona tillerkändes andrarummet före Forssell.

I sin opublicerade självbiografi berör naturligtvis Olivecrona detta märkliga utspel i konsistoriet. Där konstaterar han att det för honom alltid framstått som en gåta hur Hwasser kunnat sätta Juel först av de sökande med hänvisning till dennes ”goda hjerta”, och han fortsätter: ”Ty Forssell var en för Hwasser obekant person och mig kände han visserligen personligen, men huru han kunnat utransaka mitt hjertas beskaffenhet, är mig alldeles fördoldt.”²³

Det var inte bara Israel Hwasser som anförde en avvikande mening i konsistoriet. Filosofen Sigurd Ribbing satte i likhet med konsistoriemajoriteten Juel sist, men gav sitt förstarum till Forssell med Olivecrona på andra plats.²⁴ Ställningstagandet var mindre uppseendeväckande eftersom Olivecrona och Ribbing inte drog jämnt och ofta befann sig i konflikt.²⁵

I praktiken betydde dock varken Hwassers eller Ribbings avvikande meningar någonting, inte heller det faktum att Johan Henric Schröder tillerkände Juel andrarummet före Forssell med hänvisning till den förstnämndes mångåriga erfarenhet som föreläsare. Med stor majoritet hade konsistoriet slutit upp bakom den linje som företrädde av en enig juridisk fakultet.²⁶ Utslaget kunde inte gärna ha varit klarare:

Namn	Förstarum	Andrarum	Tredjerum
Knut Olivecrona	18	2	0
Otto Herman Forssell	1	17	2
Carl Axel Juel	1	1	18

Trots detta utfall vägrade Juel hade att ge upp. När utgången av konsistoriets omröstning stod klar för honom begav han sig till Stockholm, där han sammanträffade med såväl kronprinsen som kanslerssekreteraren Nordström. Vad som sades dem emellan går naturligtvis inte att avgöra, men om man får tro Olivecronas vittnesbörd återvände Juel till Uppsala i triumf. Öppet deklarerade han att kronprinsen inte bara hade lovat honom den lediga professuren, utan dessutom ”med handslag bekräftat detta löfte”.²⁷

I en lång besvärsskrivelse, ställd till Kongl. Maj:t och undertecknad den 23 juni, gick Juel till hårt angrepp mot den juridiska fakulteten, vars ledamöter han ansåg ha saknat förmåga att på ett riktigt sätt bedöma hans specimen. I polemik främst mot Lindblad – som ansåg att frågor om danarv snarare hörde samman med kamerallagfarenheten än civilrätten – framhöll Juel: ”Jag tror, att den del af Svenska Civil-lagstiftningen, som jag i mitt specimen behandladt, varit alldeles tillräckelig, att visa min förmåga att behandla hvilket ämne inom denna lagstiftning som helst”.²⁸ Han erkände visserligen att hans avhandling hade vissa brister, vilka dock inte stod i proportion till den kritik den hade fått. Dessutom kritiserade han både fakulteten och konsistoriet för att de nästan uteslutande fäst avseende vid de sökandes specimen, och inte tagit hänsyn till andra meriter – i hans eget fall främst hans långa tjänstgöring som föreläsare. I sin avrundning framhöll han: ”Jag vågar derföre tro det vara både olagligt och med Universitetets sanna fördel föga förenligt, att låta sin öfvertygelse om en persons duglighet endast bestämmas af det betyg den möjligtvis fiendtligt sinnade Faculteten öfver hans specimen afgifvit, och, såsom nu skett, alldeles förbise en längre, af Samhällets högsta Auctoritet fördelagtigt vitsordad tjenstgöring.”²⁹ Tvivelsutan ville Juel få fram budskapet att fakultetens ledamöter ogillade honom personligen, och att de inte hade klarat av att skilja på sak och person.

När den juridiska fakulteten på konsistoriets begäran inkom med sitt yttrande över Juels besvärsskrift var tonen artig, även om alla besvär naturligtvis avvisades.³⁰ Det märks inte minst hos Lindblad, som vidhöll sin ursprungliga uppfattning att Juel inte ens borde ha kompetensförklarats.³¹ Den 23 augusti 1851 behandlades Juels överklagan och fakultetens yttrande däröver i det akademiska konsistoriet. Återigen gick konsistoriet helt på fakultetens linje, och dess beslut sändes till kanslersämbetet tillsammans med de yttranden som inkommit från Olivecrona och Forssell.³²

Historien tog dock inte slut här. På sensommaren 1851 började nya rykten cirkulera i Stockholm om att kronprinsen – trots konsistoriets och juridiska fakultetens glasklara utslag – hade för avsikt att hålla sitt löfte till Juel. Även Olivecrona hade goda förbindelser i Stockholm. Han hade tillhört den första generationen elever i den 1828 öppnade Nya Elementarskolan, vars rektor August von Hartmansdorff närmast kom att bli en fosterfar för Olivecrona, vars egen far hade gått bort i början av 1830-talet. Med intresse och uppmärksamhet följde Hartmansdorff tillsättningsärendets fortskridande, och när kronprinsens planer stod klara för honom underrättade han Olivecrona om att denne löpte stor risk att bli förbigången. Liknande varningar erhöll Olivecrona från sina gamla studiekamrater Vilhelm Bredberg och Edward Fåhraeus.³³ Den sistnämnde var son till statsrådet Johan Fredrik Fåhraeus, vilket innebar att Olivecrona under processens gång kunde erhålla information om ärendets handläggning.

Olivecrona tvingades därmed till ett mycket ovanligt drag, som visserligen medförde att han hamnade i kunglig onåd, men som i slutändan blev framgångsrikt och som sannolikt räddade professuren åt honom. I sina "Hågkomster" har han i efterhand berättat: "När jag insåg faran, att jag, som borde ega de bästa utsigter att vinna målet för årslånga mödor och sträfvansamt arbete i vetenskapens och universitetets tjänst, dock stod på väg att förlora allt, till följd af en medtäflares förvärfvade furstegunst, beslöt jag att taga ett djerftv steg."³⁴

I ett särskilt supplement till *Post- och Inrikes Tidningar* den 13 september 1851 publicerade Olivecrona en kritisk granskning av sin medtäflares specimen. Systematiskt räknade han upp bristerna i Juels avhandling och avslutade med att konstatera: "De anmärkningar som här har blifvit framställda emot Prof. J:s såsom specimen för en lärostol i Fäderneslandets Civil Rätt och Romersk lagfarenhet, utgifna afhandling 'Om Dana-arf', torde i någon mån kunna bidra att stadga allmänhetens omdöme om värdet af samma afhandling såsom ett *sådant* specimen."³⁵

Det var inte riskfritt att på detta sätt offentligt kritisera en medtävlare. Kungen hade rätt att utse vem han så önskade av de på förslagsrum uppförda kandidaterna, men han var samtidigt enligt den 28:e paragrafen i 1809 års regeringsform skyldig att vid befordringar endast taga hänsyn till "den sökandes förtjänst och skicklighet". Genom att rikta en nedgörande och offentlig kritik mot Juels specimen försatte han därför kungen i en svår situation, vilket också var avsikten.

Olivecrona insåg att insatsen var hög, och han rådgjorde därför med ett antal personer före publiceringen. August von Hartmansdorff ville varken avråda eller tillstyrka, men varnade för att konsekvenserna kunde bli förödande för hans framtida karriär. Ett förhållande som bidrog till att Olivecronas kritik ändå publicerades var att tillsättningsärendet till sist skulle föredras i konseljen av ecklesiastikministern Paulus Genberg, som själv på 1840-talet hade publicerat en liknande kritik av sin medsökande Fredrik Georg Afzelius i samband med tillsättandet av professuren i praktisk filosofi i Lund.³⁶

Precis som förutskickat väckte Olivecronas granskning stort uppseende, inte minst i pressen. Från sina vänner i Stockholm fick han snart veta att kungen blivit ytterst förgrymmad, eftersom Oscar I uppfattade detta som ett försök att inkräkta på hans konungliga rättighet att fritt få utse den bland kandidaterna som han själv ansåg vara mest lämpad. I sina "Hågkomster" skriver Olivecrona: "Jag fick ock veta att man på högsta ort kallat mig 'frondeur' och sagt att en sådan man vore farlig att ställa som ungdomens ledare vid Rikets första Universitet."³⁷

Juel bemötte aldrig Olivecronas offentliga kritik, men ägnade merparten av den andra besvärsskrift han den 14 oktober 1851 insände till Kungl. Maj:t åt att gendriva artikeln i *Post- och Inrikes Tidningar*. Han betonade däri att det vore under hans värdighet att offentligt bemöta kritiken,

men tillade att han däremot ansåg sig ha rätt att försvara sig inför de myndigheter som handlade befordringsärendet ”mot ett anfall, hvilket, visserligen gjordt inför allmänheten, dock uppenbarligen har för ändamål att på dem inverka”.³⁸

Det var inte bara Olivecrona som ansattes efter publiceringen av kritiken. När han betalade räkningen för tryckningen av supplementet berättade redaktören för *Post- och Inrikes Tidningar*, Carl Hellberg, att också han blivit klandrad ”af en högtstående person” för att han publicerat kritiken.³⁹

När kritiken mot *Om Danaarf* publicerades var kanslerssekreteraren Nordström i färd med att i kanslerns namn utfärda ett skriftligt förord för Juel. Det dröjde dock till mitten på november innan kanslersämbetets memorial skickades ut. I denna handling lades Olivecronas agerande honom uttryckligen till last, och kanslern skrev att denna mot ”all grannlagenhet mellan medsökande och vedertagen god ordning stridande åtgärd af Olivecrona har jag ansett Mig icke böra nämna, utan att tillika uttrycka mitt ogillande”.⁴⁰ I princip följde kanslern argumentationen i Juels besvärsskrift, och han påpekade att ett ”för tillfället utarbetadt specimen” inte kunde betraktas som det enda sättet att avgöra vilken av kandidaterna som var mest lämpad för den akademiska lärarbanan.⁴¹ Memorialet till Kongl. Maj:t avslutades på detta sätt:

Det är, vid öfvervägande af allt detta, Jag icke betvivlar, att om, sedan de till förslags- och besvärifrågan rörande handlingar blifvit i Näder pröfvade, Eders Kongliga Majestät, på hvars höga godtfinnande det ankommer att till embetet nämna hvilken som helst af de såsom competente erkände och föreslagne sökande, i Näder funne skäligt att dertill utse E. O. Professoren Juel, han eger erforderlig skicklighet och förmåga att på ett gagnande sätt fullgöra detta embetes åligganden.⁴²

Kanslersämbetet valde således att helt ignorera utslaget i såväl fakultet som konsistorium, och att i stället förordna den kandidat som stod i tredje förslagsrum, och som med knapp nöd hade kompetensförklarats av sin egen fakultet.

Olivecrona svarade genom att använda alla påtryckningsmedel som han kunde uppbringa. Några veckor efter att kanslersämbetets memorial blivit känt begav han sig till Stockholm för att personligen uppvakta kungen och statsråden i syfte att anhålla om att bli utnämnd trots kanslerns utlåtande. Paulus Genberg, som var chef för Ecclesiastikdepartementet och den som i konseljen skulle föredraga ärendet, förklarade att han hade studerat handlingarna och funnit Olivecrona vara den mest meriterade kandidaten. Uttryckligen sade han också att han inte delade kanslersämbetets klander av den kritiska granskningen av Juels specimen, och han poängterade att han själv hade agerat på ett liknande sätt i Lund 1846. Med ett undantag – märkligt nog Olivecronas egen syssling Carl Göran

Mörner – förklarade samtliga statsråd att de delade Genbergs uppfattning i sakfrågan.

Därefter begav sig Olivecrona till Kungliga Slottet för en audiens hos Oscar I. Det blev ett möte som han aldrig skulle glömma. Han skriver i sina "Hågkomster": "Denna min första audience hos en svensk konung, och den onåd, som jag dervid fick erfara, står med outplånliga drag tecknad i mitt minne."⁴³ Han var på förhand väl medveten om att han inte var välkommen. Efter fyra timmars väntan leddes han in till den uniformsklädde kungen som stod mitt på golvet i ett rum. När han anhöll om att få komma ifråga för utnämning till den lediga professuren i svensk civilrätt hade kungen svårt att "beherrska sig sjelf och sina känslor", skriver Olivecrona och fortsätter:

Slutligen började han [kungen] till svar på min framställning, tillrättvisa mig på följande sätt: 'Olivecrona, Ni har burit er mycket illa åt', sade han, 'Ni har emot allt skick och anständighet i offentligt tryck kritiserat ett specimen för den lediga tjensten, hvilket den ibland de sökande utgifvit, som Kronprinsen-Akademiekanslern funnit vara den mest förtjente att erhålla befattningen och derföre hos mig förordat honom.

Uppbragt förklarade kungen vidare att han väl förstod att Olivecronas försåtliga avsikt hade varit "att lägga ett band på den mig i grundlagen såsom Konung tillerkända rätt att nämna hvilken jag behagar af de på förslaget upptagna personerna". Avslutningsvis yttrade kungen att agerandet högligen hade misshagat honom, varefter han utan att invänta svar vände ryggen till och lämnade rummet.⁴⁴

När frågan första gången kom upp i konseljen agerade Oscar I öppet för Juels sak. Genberg och de flesta andra statsråden opponerade sig dock kraftigt, varför kungen till sist yrkade att alla handlingar i ärendet skulle översändas till honom för ytterligare en genomläsning. Därmed lyckades kungen förhålla frågans avgörande. Det dröjde in i mars månad 1852 innan handlingarna återsändes till Ecklesiastikdepartementet, och den 11 mars kom det slutgiltiga avgörandet. Motvilligt utnämnde kungen Olivecrona till ny innehavare av professuren i civilrätt.

Utgången hade mycket väl kunnat bli en annan om kungen hade lyckats förhålla avgörandet ytterligare någon tid. Bara tre veckor efter utnämningen utsågs Genberg – som trots påtryckningar vägrat ge efter för kungens vilja att utnämna Juel – till biskop i Kalmar stift och professor i teologi i Lund. Han efterträddes som ecklesiastikminister av Henrik Reuter-dahl, och denne – skriver Olivecrona – "hade med all sannolikhet icke kunnat göra det motstånd, mot påtryckningen från både Kronprinsen-Universitetskanslern och Konungen, som i närvarande fall erfordrades för att jag skulle vinna den befördran, hvartill jag kunde tilltro mig ega de rättvisaste anspråk".⁴⁵

Fyra dagar efter utnämningen, måndagen den 15 mars 1852, anlände kungen, kronprinsen och kanslerssekreteraren Nordström till Uppsala, där de tillbringade hela den följande arbetsveckan. Den egentliga förövändningen för deras besök var en stor välgörenhetskonsert för de nödlidande i Värmland som arrangerades i Carolinasalen på torsdagseftermiddagen. Det var för övrigt vid denna konsert som prins Gustafs ”Student-sången” (”Sjung om studentens lyckliga dag”) uruppfördes.⁴⁶

Eftersom de kungliga befann sig i universitetsstaden ansåg Olivecrona att det hörde till god ton att – omständigheterna till trots – ansöka om audiens hos kungen för att tacka för utnämningen. Oscar I var dock fortfarande förbittrad och tog inte emot den utsträckta handen utan upprepade vad han hade sagt under audiensen på Stockholms slott, det vill säga att Olivecronas agerande högligen hade misshagat honom. Kronprinsenkanslern, som hade tvingats svika sitt löfte till Juel, var däremot mer storsint. Han önskade den nye professorn lycka till och ”låtsades som om intet för honom obehagligt hade passerat”.⁴⁷

Den 27 april 1852 höll Knut Olivecrona sin installationsföreläsning i Gustavianum över ämnet ”Om principerna för Arfsfordringen enligt svensk lag”. Varken kungen, kronprinsen-kanslern eller prokanslern Holmström var närvarande. Universitetets rektor Lars Anton Anjou valde att i sin inbjudningsskrift till högtidligheten inte – vilket annars var brukligt – nämna något om den nye lärostolsinnehavarens vetenskapliga förtjänster.⁴⁸ Senare medgav Anjou att utelämnandet inte var någon slump, utan att det berodde på att han annars fruktade att han skulle ”träffa en för Kronprinsen-Kanslern ömtålig punkt, då denne icke lyckats att förskaffa sin klient Juel den befordran, som han hade utlofvat honom”.⁴⁹

Med detta var striden om professuren i civilrätt definitivt över. Lugnet varade dock inte länge. På senhösten 1853 utbröt återigen öppna strider inom fakulteten, i vilka kanslersämbetet snart blev involverade.

Striden om vikariatet för Delldén

Mot slutet av november 1853, just när examensperioden skulle ta sin början, insjuknade plötsligt professorn i förvaltningsrätt och statsrätt med folkrätt, Carl Olof Delldén. Den 5 december tillkännagav Lindblad i fakulteten att Delldéns hälsotillstånd omöjliggjorde fullgörandet av de tentamina och examinationer som hörde till hans tjänst.⁵⁰ Hans kollega Pehr Erik Bergfalk åtog sig att tillfälligt sköta examinationerna även i dennes ämnen. I slutet av december 1853 hade Delldéns tillstånd snarast försämrats, och han inkom därför med en ansökan om tre månaders tjänstledighet på grund av sjukdom. I det läget ansåg fakulteten att det ålåg Carl Axel Juel – i dennes egenskap av att vara fakultetens ende adjunkt – att ombesörja examinationer och föreläsningar i Delldéns läroämnen. Juel förklarade sig villig att sköta examinationerna, men vägrade att hålla

föreläsningarna med hänvisning till att han då skulle tvingas avsäga sig sitt uppdrag som universitetets ombudsman. Därmed skulle han göra en ekonomisk förlust.

Eftersom Bergfalk detta läsår innehade rektoratet hade filosofen Christopher Jacob Boström inkallats som tillfällig ledamot av den juridiska fakulteten. Boström, Knut Olivecrona och Johan Christopher Lindblad fastslog vid ett fakultetssammanträde den 29 december 1853 att Juel – trots sina protester – skulle förordnas som Delldéns vikarie.⁵¹ Fakulteten hänvisade till universitetsstatuternas 127:e paragraf, vilken hade följande lydelse:

§ 127. Är professorsembete ledigt, eller dess ordinarie innehafware genom laga förfall förhindrad att föreläsningar anställa, då skall wederbörande Facultet till samma föreläsningars bestridande föreslå Adjunct eller Docens i wetenskapen eller annan skicklig academisk lärare, och Consistorium majus detta förslag med sitt utlåtande till Cancellarens stadfästelse hemställa. Finnes Adjunct i wetenskapen, ware han pligtig till förordnandet emottaga, då han af laga förfall obehindrad är.

Om vicaries biträde tidigare behöfwes, än Cancellarens swar hinner ankomma, då må Pro-Cancelleren, eller, i hans frånvaro, Consistorium majus vicarie tills vidare förordna.

Inträffar laga hinder för Adjunct att offentligen föreläsa; förblifwe derwid. Är lärarebeställning i de lefwande språken ledig, eller dess innehafware hindrad att undervisning meddela, bör vicarie, der så kan, under tiden förordnas, på det sätt här ofwan är sagdt.⁵²

Inom konsistoriet var dock meningarna delade. Rektor Bergfalk ansåg att Juel var att betrakta såsom adjunkt inte bara under honom, utan även under Delldén. Således skulle han enligt den nyss återgivna paragrafen vara skyldig att fylla vakansen. Majoriteten i konsistoriet följde Bergfalks och den juridiska fakultetens linje, men röstsiffrorna åtta mot fem visar att frågan inte var okontroversiell. Föga överraskande protesterade Juel den 29 december i en skrivelse till konsistoriet, i vilken han underströk att han ansåg sig ”icke vara Adjunct i Stats- Kyrko- och Krigsrätt, utan i Economisk rätt”.⁵³ Eftersom hans adjunktur inte omfattade Delldéns läroämnen ansåg han sig heller inte vara förpliktigad att åtaga sig vikariatet.

Kanslern inkrävde den 28 januari en förklaring från konsistoriet rörande Juels klagomål, men han förordnade samtidigt Juel att tills vidare sköta Delldéns förpliktelser. Våren 1854 fortgick sedan under ständiga meningsutbyten mellan Juel och fakulteten. Animositeten blev inte mindre när det stod klart att Delldéns sjukdom under överskådlig tid skulle göra honom oförmögen att återinträda i tjänst.⁵⁴ Den 26 april ägnade *Aftonbladet* en stor artikel åt konflikten om vikariatet vid juridiska fakulteten. Tidningen lät det vara osagt huruvida orsaken till kanslerssekreterarens agerande stod att finna i en ”medfödd afvoghet mot grundlagar och konstitutionella inrättningar i allmänhet samt tryckfrihetslagen i synnerhet” eller i en önskan att ”hjälpa en, såsom man anser af kanslerssekreteraren

dr Nordström med särskild ynnest omfattad person ifrån ett vikariat, som denne knappast lär vara vuxen”.⁵⁵ På en gång lyckades *Aftonbladet* således anklaga Nordström dels för att hysa dubiösa åsikter rörande de svenska grundlagarna, dels för att – mot bättre vetande och universitetens bästa – favorisera Carl Axel Juel.

Den 10 juni 1854 kom det inte oväntade beskedet att Delldén hade avlidit. För första gången sedan den uppsplitande striden om Boëthius’ professur i civilrätt stod därmed en lärostol vid Uppsalas juridiska fakultet ledig. Juel kunde således ha fått en ny chans att revanschera sig för nederlaget 1852. Genom att vikariera för Delldén under dennes sjukdom (och särskilt efter dennes död) hade han kunnat skaffa sig värdefulla meriter för att konkurrera om professuren. Men Juel bedömde själv – förmodligen med rätta – läget annorlunda. I sin år 1855 utgivna skrift om universitetsförhållandena i Uppsala skriver han att han tidigt hade givit upp alla förhoppningar om att konkurrera om professuren. ”Ett ögonblick föreställde jag mig möjligheten att erhålla den efter Prof. Delldén lediga Professionen, men denna möjlighet försvann vid första eftertanke.”⁵⁶

Juel uteslöt först och främst att han skulle kunna speciminera för den lediga professuren, något som visserligen inte längre var obligatoriskt sedan 1852 års universitetsstatuter trätt i verkställighet. Han räknade kallt med att hans eventuella specimen inte skulle bemötas välvilligt av fakulteten – och ett improbatur skulle göra honom oberättigad till förslagsrum. Efter ett sådant betyg, skriver han, skulle ”hvarken Consistorium, Cancellier eller Konung” kunna utnämna honom till professor.

Å andra sidan bedömde Juel läget som nästintill lika utsiktslöst om han inte skulle presentera något specimen. Utfallet av den föregående professorsstriden tolkade han som att tjänstgöring som professor i meritmässigt avseende inte kunde uppvägas av betyget för framlagt specimen. Otto Herman Forssell, som aldrig hade tjänstgjort vid universitetet, hade ju placerats före honom eftersom denne hade erhållit cum laude för sitt specimen mot hans eget approbatur. Bittert konstaterade han därför att han icke kunde hoppas på annat än ”någon chican”, oavsett om han speciminerade eller inte. Hans sista hopp stod till kronprinsen-kanslern, som kanske skulle vilja gottgöra det brutna löftet om att Juel – trots tredje förslagsrum – skulle få professuren i civilrätt.⁵⁷ Förhoppningarna i den riktningen var dock begränsade. Han skriver:

Att Cancelleren, såsom Universitetets styresman och befrämjare, skulle för Universitetets eget väl önska, att väl vitsordadt arbete i Universitetets tjänst skulle gälla såsom befordringsgrund, kunde vara troligt; men att en sådan önskan skulle föranlåta honom att gifva mig sitt förord kunde vara ganska ovisst; och lika ovisst och emot erfarenheten stridande vore det antagande, att Konungen skulle, i den osannolika händelse att Cancelleren verkligen gifve mig sitt förord, följa detta och frångå Consistorii förslag.⁵⁸

Med udden riktad mot Olivecrona tillade Juel att han – om han ändå skulle söka professuren – endast kunde vänta sig att ”någon anonym författare”, kanske till och med en konsistorieledamot, ”skulle nu så väl som förut tvenne gånger, då jag vid universitetet sökt befordran, uppträda i Aftonbladet, Folkets Röst, Fäderneslandet eller någon annan tidning för att der under skenet af den varmaste sanningskärlek och den ädlaste rättskänsla öfverhopa mig med lögnfulla smädelser”. Inte ens den teoretiska utsikten att faktiskt bli ordinarie professor vid juridiska fakulteten fann han längre särskilt tilltalande. Han skulle därmed tvingas ägna sin tid åt en del av juridiken som inte nämnvärt intresserade honom. Därtill kom ”det personliga obehaget att se mig för min återstående lifstid försatt i kamratskap och tjenstgöring med personer, hvilkas tänke- och handlings-sätt jag hittills ansett mig hafva allt skäl att så ofta och så djupt ogilla, och af hvilka jag erfarit så mycken personlig ovilja”.⁵⁹

Eftersom Juel inte såg några möjligheter att för egen del erhålla den Delldénska professuren var han föga intresserad av att vara ”Facultetens hantlangare” och vikariera på lärostolen.⁶⁰ Likafullt visste han att fakulteten gjorde tolkningen att han enligt universitetsstatuternas 127:e paragraf skulle vara skyldig att ombesörja vikariatet.

Uppenbarligen i syfte att undslippa de arbetsuppgifter som fakulteten ville lägga på honom ansökte Juel den 11 augusti 1854 hos kronprinsen om nio månaders tjänstledighet från sysslorna som e. o. professor och adjunkt vid fakulteten. Som skäl angav han att han ville slutföra en sedan flera år tillbaka påbörjad studie i svenska kamerallagfarenheten, för vilket arbete han behövde daglig tillgång till arkiven i Stockholm.⁶¹

Professorerna betraktade detta endast som ren taktik från Juels sida, och det hela riskerade att sätta dem själva i en besvärlig sits. Om kanslern skulle bevilja tjänstledigheten skulle de vara tvungna att dela upp den Delldénska professurens arbetsuppgifter mellan sig själva, eftersom fakulteten inte förfogade över någon annan adjunkt. Officiellt angav fakulteten dock en mer försonade ton, när man den 19 augusti 1854 behandlade den från kanslern via konsistoriet remitterade frågan om Juels ansökan om tjänstledighet. Under andra omständigheter hade man gärna beviljat hans ansökan, såväl med tanke på Juels många förordnanden som hans angelägna forskningsprojekt. Likafullt avlog fakulteten hans begäran med motiveringen att ”Prof. Juels verksamhet för sistnämnde ändamål [professorsvikariatet] är så mycket outhärligare, som han är den enda Adjuncten i Faculteten och denna ej har någon Docent”.⁶²

Några dagar senare – den 23 augusti 1854 – föredrogs ärendet i konsistoriet. Sigurd Ribbing ställde sig uttryckligen på Juels sida. Enligt honom skulle själva vikariatsfrågan inte vara löst ens i det fall konsistoriet valde att följa fakultetens linje att avslå den aktuella ansökan om tjänstledighet. Detta gällde enligt Ribbing i desto högre grad som ”frågan om Prof. Juels skyldighet att mot sitt eget bestridande, förestå nämnde vicariat, – en

skyldighet som af mig aldrig blifvit erkänd, – ännu ej, så vidt jag har mig bekant, af Cancellers-embetet, dit den är hänskjuten, blifvit afgjord”.⁶³ Ribbings linje stöddes av Fredrik Sundevall och Gustaf Svanberg, men konsistoriets majoritet (nio röstande) följde fakultetens utslag, varför Juels ansökan även avslogs av konsistoriet.⁶⁴

Juel stod således inför ännu ett nederlag. Han gjorde ytterligare några ansträngningar att erhålla sin tjänstledighet och undkomma vikariatet – bland annat en personlig uppvaktning hos kanslerssekreteraren Nordström – men utan framgång. Till sist fattade han ett dramatiskt beslut. I en skrivelse till kronprinsen vädjade han den 31 augusti 1854 att denne – trots konsistoriets beslut – skulle bevilja hans ansökan. I slutet av skrivelsen tillade han: ”För den händelse E. K. H. icke skulle finna skäligt, att lemna nådigt bifall till min underdåniga tjenstledighetsansökan, får jag hos E. K. H. i djupaste underdånighet anhålla att i Nåder varda entledigad från min här vid Universitetet innehafvande Jurisprudentiae Oeconomiae et Commerciorum Adjunctur.”⁶⁵ Därmed hade Juel kastat tärningen: om kanslersämbetet skulle avslå hans ansökan, sade han alltså upp sig från sin tjänst vid universitetet.

Trots hotet om uppsägning följde kanslern fakultetens och konsistoriets beslut att avslå Juels ansökan om tjänstledighet. Kanslern uppmanade samtidigt konsistoriet att uppkalla honom för att uttryckligen fråga om han – ställd inför *fait accompli* – fortfarande stod fast vid sitt beslut att säga upp sig från sin tjänst.⁶⁶ För Juel innebar detta att han, som han själv uttrycker det, tvingades bita i det sura äpplet en sista gång: ”Jag skulle offentligen inför Consistorium, – en myndighet, som jag icke älskade och som ej älskade mig, – återkalla min afskedsansökan, och alltså erkänna, att jag felade, då jag inlemnade den; jag skulle alltså på visst sätt göra en offentlig afbön.”⁶⁷ Detta var naturligtvis uteslutet. När Juel den 20 september inkallades till konsistoriet och tillfrågades om han vidhöll sitt ansökan om entledigande från sin adjunktur vid universitet svarade han ja.⁶⁸

Därmed lämnade Juel universitetet efter flera bakslag. Förutom till professuren i civilrätt 1852 hade han – kort före avskedet från universitetet – blivit förbigången av häradshövdingen J. W. Gyllensvärd till den lediga tjänsten som akademiräntmästare. Gyllensvärd erhöll i konsistoriet samtliga röster till första förslagsrum, utom Sigurd Ribbings.⁶⁹ Vid samma tidpunkt misslyckades Juel dessutom med sin kandidatur till tjänsten som lantkamrerare vid akademien.

Carl Axel Juels utträde från universitetet innebar dock långtifrån slutet på striden om det Delldénska vikariatet. Den skulle snart utveckla sig till en ny kraftmätning mellan den juridiska fakulteten och kanslersämbetet. Även denna gång fördes en stor del av debatten i tidningsspaltarna.

Juridiska fakulteten och kanslersskrapan

När Juel lämnade universitetet förlorade den juridiska fakulteten sin ende adjunkt och den ende lärarkraften utöver professorerna Bergfalk, Lindblad och Olivecrona. Grundfrågan om vem som skulle sköta föreläsningarna och examinationerna i svensk statsrätt kvarstod, och när kanslern i en skrivelse den 7 oktober 1854 beviljade Juel avsked, anmodade han samtidigt konsistoriet att inkomma med förslag kring hur frågan skulle lösas.⁷⁰

De tre juridikprofessorerna vände sig först till Herman Rydin, som tillbringat hela 1840-talet som student vid juridiska fakulteten i Uppsala, men som sedan december 1853 tjänstgjorde som adjunkt i nationalekonomi och administrativ rätt vid Lunds universitet. Rydin befann sig dock i Uppsala under hösten 1854 för att författa ett specimen just för att meritera sig för den lediga Delldénska professuren. Eftersom Rydin – enligt protokollet i den juridiska fakulteten – ”väl trodde sig kunna hinna med och vore villig att bestrida de professionen tillhörande tentamina och examina” tackade han ja till fakultetens erbjudande. Föreläsningarna i svensk statsrätt ansåg han sig däremot inte kunna åtaga sig.⁷¹ Konsistoriet hade inga synpunkter, utan beslutade den 25 oktober att till kanslersämbetet förordna Herman Rydin.

Den 13 november svarade kanslern att han inte ansåg sig kunna utnämna Rydin – bland annat med motiveringen att denne endast befann sig i Uppsala för en kortare period. I stället skrev kanslern att han ”hoppas och förväntar sig af Juridiska Fakultetens ordinarie lärares nit och omsorg för de studerandes bästa, att de under nuvarande trängande förhållanden uti det afseende, hvarom fråga är, finnas villige att sig emellan fördela upprätthållandet af tentamina och examina i de till professionen i Statsrätt hörande läroämnen, till dess att detta lärar-embete kan varda återbesatt, eller annan lämplig åtgärd för ändamålet kan erbjuda sig”.⁷²

Mot detta reagerade de tre ledamöterna av juridiska fakulteten starkt. Kanslersämbetets skrivelse kunde inte gärna tolkas på annat sätt än att kanslern ansåg att en professor i juridik skulle vara skyldig att upprätthålla även en vakant professur vid samma fakultet, om annan lärarkraft inte gick att uppbringa. Olivecrona, Bergfalk och Lindblad ansåg sig enligt den i protokollet återgivna diskussionen främst gagna vetenskapen genom att ”ådagalägga sitt nit och sin omsorg för de studerandes bästa genom att samvetsgrant bestrida hvad som tillhörde dem af Kongl. Maj:t Nädigst anförtrodde lärare-embeten, och icke genom att derjemte, utan tvingande nödvändighet, åtaga sig andra göromål”. Eftersom ingen av dem heller ansåg sig ha tid att sköta de examinationer – för vilka kanslern inte velat förordna Rydin – föreslog de två andra kandidater: akademisekreteraren C. L. Höjer samt kamreren Elis Schenson. Höjer avböjde dock i ett tidigt skede, varefter Schenson återstod. Eftersom Olivecrona var gift med hans syster Malla Schenson och således av jävsförhållandet förhindrad att

deltaga i beslutet, inkallades universitetets rektor Christopher Jacob Boström tillfälligt som ledamot i juridiska fakulteten. Uppenbarligen i syfte att förekomma kanslern beslutade fakulteten inte bara att rekommendera Schenson till konsistoriet, utan även att uppmana konsistoriet att utan dröjsmål förordna densamme, eftersom hans insatser behövdes omgående och fakulteten inte ansåg sig ha tid att invänta ett svar från kanslern. Mot det sistnämnda ledet reserverade sig dock Boström.⁷³

Konsistoriet ställde sig inte odelat bakom det föreslagna förordnandet av Schenson. Olof Wingqvist ansåg för sin del att det var tveksamt om Schenson skulle hinna med sin ordinarie tjänst som akademiekamrer. Sigurd Ribbing anförde ett mer principiellt argument. Enligt honom uppfyllde inte Schenson kravet i universitetsstatuternas 127:e paragraf att en vikarie skulle väljas bland skickliga adjunkter och docenter. Mot detta argumenterade Lindblad att denna passus avsåg föreläsningar, inte examinationer, men Ribbing framhärddade i sin uppfattning och ansåg dessutom att fakultetens professorer jämlikt den 113:e paragrafen i samma statuter skulle vara skyldiga att i den uppkomna situationen fördela de aktuella uppgifterna mellan sig. Till Ribbing slöt sig Sundevall, Wingqvist och Lars Anton Anjou, men konsistoriets majoritet (tio röstande) valde att föreslå Schenson till förordnandet ifråga.⁷⁴ Naturligtvis insåg konsistoriet att dess beslut inte skulle tas väl emot av kronprinsen – även om Juel nog dramatiserar i överkant när han skriver att ”ett krig mot Cancelleren hade nu utbrutit, och lag och besinning fingo vika”.⁷⁵

Det dröjde av någon anledning ända till den 7 december innan kanslersämbetet nåddes av konsistoriets ansökan om förordnandet för Schenson. När kronprinsen följande dag svarade hade han svårt att dölja sin irritation, såväl över dröjsmålet som över att professorerna återigen föreslagit en annan kandidat. I skrivelsen framhåller han:

Det är med djup ledsnad, Jag inhemtat allt detta. Det tyckes, som skulle Juridiska Fakultetens ledamöter ej med tillräcklig uppmärksamhet öfvervägt innehålllet af Min till deras nit ställda aktningfulla appell; och då, i betraktande af de för Universiteterna i Nåder gifna Statuters föreskrifter, Akademie Kamreraren Schenson, hvilken ej ens någonsin beklädt någon akademisk lärarebefattning, ännu mindre än den af Eder i Eder förra hemställan föreslagne person, kan anses så qualificerad, att ifrågavarande uppdrag kunde honom tilldelas.

Därefter anfördes universitetsstatuternas 113:e paragraf som stöd för att – mot professorernas vilja – förordna Bergfalk, Olivecrona och Lindblad att ombesörja föreläsningar och examinationer i svensk statsrätt.⁷⁶

Ämbetets beslut väckte inte bara ont blod inom fakulteten, utan även i tidningen *Upsala*, som ansåg att kanslern genom att konsekvent avfärda alla ”competenta wicariier” ådragit sig all skuld för att undervisningen i statsrätt vid universitetet i stort sett legat nere en längre tid.⁷⁷

I en lång protestskrivelse till Kongl. Maj:t väjde juridiska fakulteten att denne skulle bortse från kanslersämbetets utslag för att i stället följa konsistoriets förslag om ett förordnande för Schenson. Givetvis insåg de tre professorerna att deras sak var utsiktslös, eftersom de väl förstod att kungen inte skulle vilja ändra ett beslut fattat av tronföljaren och universitetskanslern. Olivecrona uttrycker det sålunda: ”En ändring eller ett upphäfvande af Kronprinsen-Kanslärrens beslut skulle hafva blifvit en allt för bjert framstående deconfiture för den blifvande thronföljaren, hvarifrån han naturligtvis borde förskonas.”⁷⁸

Som väntat valde kungen i sitt utlåtande av den 25 januari 1855 att följa kanslersämbetets uppfattning: ”Kungl. Maj:t har låtit Sig föredragas handlingarne i detta mål, men pröfvar, efter öfvervägande af hvad härvid förekommit, rättvist i Nåder förklara, det Kongl. Maj:t, som med misshag inhemtat, att klaganderne ansett sig icke böra fullgöra det uppdrag, Universitetets Cancellor, i saknad af andra Lärare inom Juridiska Fakulteten, dem gifvit, lemna de underdåniga besvären utan afseende.”⁷⁹

I sak var därmed striden om det Delldénska vikariatet avgjord. Utöver sina egna tjänsteåligganden förordnades de tre juris professorerna att solidariskt mellan sig fördela de arbetsuppgifter som hörde till fakultetens fjärde, vakanta professur. Först den 13 december 1855 utnämndes Herman Rydin – som kanslersämbetet ett år tidigare inte velat förordna som vikarie – till Carl Olof Delldéns efterträdare på professuren i svensk statsrätt, men dessförinnan hade mycket hänt.

Den juridiska fakulteten hade inget annat val än att rätta sig efter Kongl. Maj:ts utslag. Dock fattade man gemensamt beslutet att i februari 1855 publicera alla handlingar i ärendet under titeln *Handlingar uti det af Kongl. Maj:t den 25 januari 1855 afgjorda mål, angående juris professors skyldighet att, jemte egna embetsgöromål, äfven sköta åligganden, som tillhöra en ledigvarande juris profession, utgifne af Juridiska fakultetens i Upsala ledamöter*. Handlingarna – fakultetsprotokoll, konsistorieprotokoll, kanslersbrev och kungens slutgiltiga avgörande – trycktes *in extenso*, men utan någon som helst inledning eller kommentarer. Tanken var att göra det möjligt för gemene man att själv bilda sig en uppfattning i frågan, som redan blivit föremål för en offentlig diskussion i tidningspressen. Samtidigt visste naturligtvis professorerna mycket väl att tilltaget skulle komma att betraktas som en provokation av såväl kanslerssekreteraren som kanslern och ytterst av kungen. Publiceringen av handlingarna i ärendet göt också allt annat än olja på vågorna, vilket tydligt framgår av Olivecronas memoarer: ”Man klandrade Fakultetens medlemmar för det de, genom handlingarnes offentliggörande, ville likasom vädja till allmänheten att vara skiljedomare emellan dem och Kanslersämbetet, som Kgl. Maj:t gifvit rätt. Man trodde sig se i Fakultetens ifrågavarande åtgärd en uppstudsighet, som innebar ett dåligt exempel för den studerande ungdomen.”⁸⁰

Kanslersämbetet hade inte förutsett detta drag, och föga överraskande väckte tryckningen av handlingarna minst lika stor förbittring som Olivecronas offentliga kritik av Juels professorsspecimen i *Post- och Inrikes Tidningar* några år tidigare.

Aftonbladet, som hade kommenterat ärendet redan på våren 1854, fick nu möjligheten att åter taga till orda. Enligt tidningen kastade de publicerade handlingarna ”ett bedröfligt ljus öfver förhållandet mellan universitetet och dess kanslersstyrelse”. Kritiken riktades i första hand mot Nordström, men inte heller kronprinsen gick fri från kritik. *Aftonbladet* påpekade bland annat att kanslersämbetet i sina skrivelser inte fann det ”vara opassande att begagna ett skrifsätt, som, med sina allusioner, sina pikar och sin stickenhet, synes snarare tillhöra pamfletten än embetsstilen”. Vidare konstaterade man att detta sätt att ”snärta och pika gamla män” inte var ”värdigt en ung furste, som för icke så många år sedan var deras lärjunge”. Det furstliga namnet borde inte ”låna sig till ett så beskafadt skriftställer”.⁸¹

Aftonbladets artikel kom naturligtvis lägligt för den juridiska fakulteten. Deras egen inlaga bestod endast av handlingarna i ärendet, tryckta utan några som helst kommentarer. Nu fick de ett lika omedelbart som kraftfullt stöd av *Aftonbladet*, som använde dessa fakta i målet som utgångspunkt för ett våldsamt angrepp på kanslersämbetet. Tidningsartikelns införande kom så lägligt för den juridiska fakulteten att misstankar på sina håll väcktes om att det var en på förhand planerad aktion, och att artikeln kanske rentav var författad av någon av de tre professorerna. Juel satte dessa misstankar på pränt i sin uppgörelse med fakulteten: ”Jag är mycket böjd för den tro, att Handlingarne aldrig blifvit så utan några tillägg och förklaringar utgifna, om man ej på förhand haft bestämd visshet om Aftonbladets medverkan.”⁸²

Andra tidningar tog lika klart ställning för kanslersämbetet och Nordström. Till dessa hörde *Upsala-Biet*, liksom något senare *Svenska tidningen: Dagligt Allehanda i Stockholm*, som i början av maj deklarerade: ”Med handlingarnas framläggande i detta mål hafva professorerna gjordt kanslers-embetet en verklig tjenst.” Man menade att var och en utifrån handlingarna borde sluta sig till att kronprinsen-kanslerns tolkning var den rätta. Förståelsen för professorernas agerande var mycket liten, också när det gällde deras klagan över den stora arbetsbördan. Tidningen poängterade till exempel att den juridiska fakulteten fram till 1840-talets början endast hade haft två professorer.⁸³

Sent omsider kom en lika konkret som ovanlig reaktion från kanslersämbetets sida. Knut Olivecrona var övertygad om att Nordström var hjärnan bakom denna, och som ett indicium på dennes inblandning tolkar han det faktum att det dröjde så länge från handlingarnas offentliggörande (i februari) till dess att kanslern vidtog sin åtgärd (i maj). ”Det dröjde dock länge – hela 3 månader – med verkställigheten häraf, hvilket

antydde, att den unga Kanslären från början icke varit hågad att låna sitt biträde åt saken, men slutligen, på Nordströms enträgna föreställningar, gifvit vika o låtit öfvertala sig härtill.”⁸⁴

Det som skedde i maj 1855 var utdelandet av den i samtiden mycket beryktade, och i pressen flitigt omdebatterade, ”kanslersskrapan”.⁸⁵ Om omständigheterna kring denna skulle åsikterna snart gå isär, men de yttre förhållandena var i korthet dessa. Måndagen den 21 maj anlände kronprinsen-kanslern till Uppsala, där han skulle tillbringa några dagar. Han inhystes i ett bostadshus vid Västra Ågatan, och till detta residens kallade han redan på förmiddagen den följande dagen, tisdagen den 22 maj, till sig den juridiska fakultetens tre professorer. Lindblad och Olivecrona inställde sig enligt instruktionen tillsammans klockan nio, medan Bergfalk av någon anledning ditkallades ensam en halvtimme senare.

I efterhand är det naturligtvis omöjligt att exakt veta hur orden föll under mötet, men enligt Olivecronas vittnesbörd blev han och Lindblad ganska vänligt mottagna av kronprinsen. När den furstlige kanslern tog till orda uttryckte han dock sin ledsnad över att den juridiska fakultetens professorer hade försökt undandraga sig de plikter han velat ålägga dem, och över att de dessutom först motvilligt fördelat den vakanta professurens tillhörande arbetsuppgifter mellan sig.⁸⁶

Att kronprinsen på detta sätt personligen tillkallade universitetsprofessorer för att muntligen uttrycka sitt missnöje var förvisso i sig anmärkningsvärt. Men om kronprinsen hade nöjt sig med detta är det mycket troligt att det som sades i lägenheten aldrig hade blivit offentligt. Nu blev tvärtom ”kanslersskrapan” ett riksbekant begrepp. Skälet härtill var att kronprinsen avslutade sin förmaning med att uttrycka ”sitt misshag särdeles med afseende på den af Fakultetens ledamöter vidtagna sista åtgärden”.⁸⁷

Kronprinsen nämnde således inte tryckningen av handlingarna i ärendet med ord, men något annat kunde han rimligen inte ha åsyftat med den ”sista åtgärden”. Detta var mycket uppseendeväckande: universitetets kansler hade alltså inkallat samtliga professorer från den juridiska fakulteten för att personligen uttrycka sitt missnöje över att de hade utgivit offentliga handlingar i tryck! Att göra detta var enligt grundlagen en rättighet för varje svensk medborgare och kanslerns agerande inkräktade således inte bara på den akademiska friheten utan gick stick i stäv med tryckfrihetsförordningen.

Professorerna blev både ilska och förvånade. När de lämnade kronprinsen var de oeniga om vilken karaktär mötet hade haft. Olivecrona ansåg att det hade varit av konfidentiell natur, medan Lindblad tvärtom ansåg det vara deras plikt att informera konsistoriet – som skulle samlas senare samma dag – om vad som hade hänt. Lindblad anlände tidigt till konsistoriesammanträdet och när väl Olivecrona kom dit hade förmiddagens händelser redan omtalats för rektor Boström och övriga närvarande

konsistorieledamöter.⁸⁸ Uppenbarligen skedde dock detta informellt, eftersom inget om kanslerns möte med juridikprofessorerna nämns i konsistorieprotokollet från denna dag.

Den liberala pressen och kanslersskrapan

Snart nog blev saken ändå offentlig. Redan vid sjutiden samma kväll utkom tidningen *Upsala*, och dess huvudnyhet var vad som tidigare på dagen hade passerat mellan kanslern och juridiska fakulteten. Artikelnen inleddes på detta sätt: ”Ett rykte spridde sig i dag om ändamålet med akademiska kanslers-styrelsens besök härstädes, hvilket gaf oss anledning till noggranna efterforskningar, som ledde till högst besynnerliga och beklagansvärda resultater.” Därefter återberättades händelseförloppet om hur professorerna blivit kallade till Västra Ågatan och där erhållit en muntlig tillrättavisning. Notabelt är att tidningen inte alls tog hänsyn till kanslerns formulering om fakultetens ”sista åtgärd”. Tvärtom utgick artikelförfattaren helt frankt från att det var utgivandet av handlingarna som var upphovet till skrapan. Kritiken mot den kunglige kanslern blev därför föga överraskande hård:

Skrapan har sålunda framkallats af det bruk af tryckfriheten, hvilket dessa professorer för vinnande af nödig upprättelse i allmänna opinionen härigenom gjort, och hvartill Sveriges, af Konung, Akademie-Kansler och alla myndiga medborgare besvurna grundlagar samt, i detta fall speciellt den oskattbara tryckfrihetens helgd, måste i konstitutionalitetens intresse djupt beklaga detta nedslående försök att qvälja medborgare i och för begagnandet af en bland de dyrbaraste rättigheter, hvilket besvurna grundlagar tillerkänna en hvar.⁸⁹

Artikeln avslutning är allra mest intressant. Där står att läsa:

Men då det egentliga kanslersembetet, som enligt 45 §. Regeringsformen aldrig får innehafvas, varken av Svea Rikes kronprins och arvfurste eller prinsar af det konungliga huset, nu naturligtvis måste skötas av en kanslerssekreterare – och denne därtill nyss varit rysk undersåte, som möjligen ej ännu glömt de ryska styrelsemarimerna, vilkas rättesnöre är det absoluta godtycket; så kan tillkomsten av dylika varningsscener lätt förklaras, ehuru de dermed icke äro rättfärdigade.⁹⁰

Kanslerssekreteraren Nordström – utpekad som en ”rysk undersåte” – anklagades således helt öppet för att vara hjärnan bakom ”kanslersskrapan”. Men hänvisningen till regeringsformens 45:e paragraf är också värd att notera. Tidningen *Upsalas* syfte var inte bara att använda ”kanslersskrapan” för att näpsa kronprinsen och hans kanslerssekreterare – för tidningens del handlade det även om att på konstitutionella grunder ifrågasätta kronprinsens rätt att överhuvudtaget vara universitetskansler.

Kronprinsen, som ännu befann sig i Uppsala, fick till sin förvåning se att innehållet i förmiddagens samtal redan efter ett par timmar hade blivit en stor tidningsnyhet. Han kallade därför omgående till sig universitetets rektor Christopher Jacob Boström och historieprofessorn F. F. Carlson för att meddela dem att han inte alls hade utdelat någon ”skrapa”. Efter en vecka – den 29 maj 1855 – tvingades också tidningen *Upsala* ge kronprinsen rätt i det avseendet att han aldrig uttryckligen hade nämnt handlingarnas tryckande, utan att detta endast var professorernas tolkning av hans ord.⁹¹

Debatten var dock redan i gång. *Aftonbladet* publicerade två dagar senare ett sammandrag av tidningen *Upsalas* artikel.⁹² Därmed blev ”kanslersskrapan” ett begrepp i pressen även på riksnivå. De liberala tidningarna ställde sig på professorernas sida, medan kanslersämbetet försvarades av de kungatrogna pressorganen. Bland dessa bör nämnas *Malmö snällpost*, men framför allt *Wäktaren: Tidning för stat och kyrka*, som den 6 juni utförligt behandlade frågan. *Wäktaren* framhöll att stödet för juridiska fakulteten var ganska svagt, även i professorernas egen stad Uppsala. Vidare betonades att kanslern inte hade någon rätt att utdela skrapor, men att det var hans fulla rätt att påtala för akademiska företrädare om de ”icke nog värdigt fylla sina åligganden på de platser der de äro satta icke allenast till ungdomens undervisning utan ock till dess föresyn i hänseenden, som icke kunna så noga i lagparagrafer bestämmas”.⁹³

Skulden för de utspridda ryktena lade *Wäktaren* inte bara på Lindblad, som hade anmält saken i konsistoriet, utan även på Olivecrona. Vidare fann *Wäktaren* det vara uppseendeväckande att saken så snabbt kom ut i pressen. Den anonyme ”brevskrivaren” från Uppsala, som utgjorde tidningens viktigaste källa, hade således rapporterat till redaktionen: ”Samtalet med Kronprinsen egde rum troligen långt fram på förmiddagen tisdagen d. 22 Maj, och tid. som samma dag utdelas på eftermiddagen kl. 7, kunde icke hafva meddelat ett ganska långt referat om samtalet, derest det icke blifvit nedskrifvit genast sedan det blifvit hållet; ty alla de mellanliggande timmarne behöfdes för sättningen och tidningsupplagens tryckning.”⁹⁴ Omständigheterna gjorde att *Wäktaren* drog slutsatsen att *Upsalas* redaktör måste ha erhållit underrättelse direkt från antingen Lindblad eller Olivecrona.

En vecka senare svarade Lindblad i *Aftonbladet*. Han framhöll att det visserligen var korrekt att kanslern endast hade uttryckt sitt djupa missnöje med fakultetens ”sista åtgärd”. Dock underströk han samtidigt att han ”icke vidtagit eller deltagit i någon sednare åtgärd i nämde mål, än de af handlingarnas tryckning, och mig veterligen, icke heller mina kolleger inom juridiska fakulteten”. Beskyllningen att det skulle ha varit han som författade artikeln i *Aftonbladet* omedelbart efter *Handlingarnas* utgivande avfärdade han som ”fullkomligen ogrundad”, tilläggande att han dessutom visste ”att det icke är i *Sverige* man utdelar något slags bestraffningar på blotta misstankar”.⁹⁵

Avslutningen var medvetet provokativ, med udden riktad mot kanslerssekreteraren J. J. Nordström, som var finne och hade kommit till Sverige så sent som 1846 för att bli riksarkivarie. Dennes motståndare försummade inte att påminna om hans förflutna som en ”rysk underhuggare”. Den anspelningen gjorde tidningen *Upsala* redan samma dag som skrapan utdelades, och i artikeln den 16 april 1855 utbrast *Aftonbladet* syrligt: ”Hvad som går för sig i Ryssland går, åtminstone hittillsdags, icke för sig här.”⁹⁶

Möjligen talar detta för att artiklarna har samma upphovsman. Juell anar Lindblads stil även bakom *Aftonbladets* första artikel, låt vara att Lindblad själv alltså avfärdade beskyllningen. Saken lär knappast gå att avgöra i efterhand, men klart är att Lindblad vid åtminstone ytterligare ett tillfälle just hade påtalat Nordströms finska bakgrund. I ett yttrande till akademiska konsistoriet 1851 över Juells specimen skriver han bland annat: ”Jag önskar e. o. Prof. Juell lycka att kunna träffa sådana sakkännare, men det torde vara fara värdt, att han icke finner dem i Sverige.”⁹⁷

Avslutning

Sammanfattningsvis kan sägas att striden om det ”Delldénska vikariatet” slutade med en seger för kanslersämbetet. Men uppståndelsen i samband med den beryktade ”kanslersskrapan” 1855 förvandlade det hela till en Pyrrhusseger. Förbindelsen mellan kanslersämbetet och kungahuset framstod för många som alltmer obsolet, ja, kanske rentav som stridande mot konstitutionen.

Redan under 1840-talet hade frågan diskuterats öppet. Professorn i grekiska, Vilhelm Fredrik Palmblad, föreslog 1846 i Uppsalas yttranden rörande förslaget till nya statuter att kanslersämbetet var otidsenligt och borde avskaffas.⁹⁸ Även om de mest animerade stridigheterna utspelade sig i Uppsala märktes liknande tendenser i Lund. På våren 1849 ingrep kronprinsen i det lundensiska konsistoriets diskussion om e. o. professorer skulle kunna väljas till dekaner. Det väckte irritation och föranledde den liberala *Skånska correspondenten* att i skarpa ordalag kritisera kronprinsen. Tidningen ställde uttryckligen frågan om det kungliga kanslersämbetet verkligen var förenligt med regeringsformens 45:e paragraf.⁹⁹ *Aftonbladet* hade, som nämnts, ifrågasatt prinsars lämplighet som universitetskanslerer på hösten 1850.¹⁰⁰

Av motsatt åsikt var – mindre överraskande – filosofen Christopher Jacob Boström. Han motsatte sig reformeringen av kanslersämbetet, och varnade för att universitetet riskerade att avklädas sin ”gamla character af en fri corporation, samt nedsättas till simpelt embetswerk med Gud wet hwilket anseende”.¹⁰¹

Boström och idealisterna förde dock i detta fall en hopplös kamp. Händelserna i 1850-talets Uppsala visade otvetydigt att själva det kungliga

kanslersämbetet var föråldrat. Ett av den juridiska fakultetens syften med att publicera handlingarna i målet om vikariatskyldigheten i februari 1855 var naturligtvis att indirekt påtala detta faktum. Olivecrona uttrycker det rättframt i sin självbiografi: ”Af *Handlingarna* framgick ock för enhver, mäktig af reflexion, det i högsta grad olämpliga förhållandet, att hafva en ung oerfaren *Prins*, en thronföljare i spetsen för Universitetens styrelse, hvarvid denne så lätt kunde blifva en lekboll i händerna på Kanslerssekreteraren.”¹⁰²

När Oscar I:s sjukdom år 1857 gjorde honom oförmögen att regera och hans äldste son Carl därmed blev ”kronprinsregent”, lämnade han temporärt funktionen som universitetskansler i Lund och Uppsala.¹⁰³ Redan då – halvtannat år efter ”kanslersskrapan” – hade kritiken uppenbarligen haft verkan. Som tillförordnad universitetskansler inkallades ämbetsmannen Gustaf Adolf Vive Sparre, inte hertigen av Östergötland (Oscar II) eller någon annan medlem av kungahuset.

Den 8 juli 1859 avled så Oscar I, och i början av augusti uppmanade Carl XV universiteten att förrätta nytt kanslersval. Till en början förefaller hertig Oscar ha haft en del förespråkare, men hans kandidatur avvisades på konstitutionella grunder. Valet föll till slut enhälligt på Sparre.¹⁰⁴

Kanslersämbetets övertagande av en ickekunglig person skedde inte utan motstånd från kronprinsen. I ett brev ställt till Henrik Reuter Dahl den 6 juni 1856 skriver kronprins Carl att han ej kunde ”gilla statsrådets pluralitet i afseendet [på] bedömandet af cantzlersemetets emottagande af Sparre” och att detta skulle ge dem vatten på sin kvarn ”som vilja anse det för ett civilt embete”.¹⁰⁵ Kronprinsen fick dock acceptera att han blev den siste konungslige person som innehade universitetskanslersämbetet i Sverige.

Professorerna vid juridiska fakulteten hade utstått såväl konungslig onåd som ”skrapor” från kronprinsen-kanslern. Därtill hade de tvingats böja sig för kungahuset i striden om det Delldénska vikariatet. Det var med allt annat än saknad som de bara några år därefter fick bevittna det kungliga kanslersämbetets avskaffande. Reformen var välkommen även av andra skäl. På ett mycket tydligare sätt än sin kunglige företrädare kunde Sparre personligen leda kanslersämbetet, vilket innebar att kanslerssekreterarens inflytande minskade. ”Fullkomligt visst är ock”, konstaterar Olivecrona i sina memoarer, ”att hade H. Exc. Grefve Gustaf Adolf Sparre varit Upsala Universitets Kanslär under åren 1854–55, hade Nordström icke tillåtits behandla frågan om vikariatet efter Delldéns död på så sätt, som skedde.”¹⁰⁶

Sparre kvarstod som kansler fram till december 1871. Han efterträddes i januari följande år av Henning Hamilton, vilken i sin tur tvingades avgå efter den beryktade ”Hamiltonska skandalen” 1881.

I det läget gjorde Oscar II ett allvarligt menat försök att få sin son, kronprins Gustaf (Gustaf V), utnämnd till kansler, men försöket att åter-

upprätta den gamla kanslersrollen rön­te ingen framgång. I sin dagbok för den 28 april 1881 skriver dåvarande ecklesiastikministern Carl Gustaf Hammarskjöld att kungen hade kallat till sig honom för att få höra hans åsikt om huruvida kronprinsen kunde utses till kansler. Hammarskjöld svarade att han betvivlade om detta var förenligt med grundlagen, och han påminde om 1859 års kanslersval, där kungen (dåvarande hertigen av Östergötland) fick stå tillbaka just av detta skäl. Först sedan Oscar II förstått att det vore genant för kronprinsen utifall denne skulle förlora en omröstning mot någon annan kandidat, drogs Gustafs kandidatur tillbaka. I stället författades en skrivelse till universiteten, i vilken kungen förklarade att statsrådet ansåg att kanslersämbetets beskaffenhet omöjliggjorde att det innehades av en prins. Av det skälet önskade han att inga röster skulle tillfalla kronprinsen vid det kommande kanslersvalet.¹⁰⁷ Hamilton efterträddes i stället av Louis De Geer.

Det kungliga kanslersämbetet var därmed definitivt förpassat till historien.

Summary

The chancellor and academic freedom: Discord in the Faculty of Law at Uppsala in the 1850s. By Carl Frängsmyr. During the first half of the nineteenth century, it was the custom for the Crown Prince to be the chancellor of Uppsala University (and also, from 1824, of the University of Lund). This arrangement, which gave the royal family a direct influence over university affairs, was highly anomalous as members of the royal family since 1809 were prohibited to hold civil office. As the University underwent major changes in the middle of the century, the role of the Crown Prince was increasingly questioned.

In the 1850s open conflict arose at Uppsala between the Faculty of Law and the Senate on the one hand and the chancellor and his secretary on the other. When the vacant chair in civil law was to be filled, the chancellor spoke openly against the appointment of Knut Olivecrona, who had been recommended by the Faculty of Law and the Senate, instead proposing his confidant Carl Axel Juel, who had only narrowly been considered qualified by his own faculty.

Heated disputes broke out which reached a climax with the famous "chancellor's rebuke" in 1855. The debate spilled over into the liberal press, which criticized the holding of the office of chancellor by the Crown Prince. Following the accession to the throne of Carl XV in 1859 the civil servant Gustaf Adolf Vive Sparre was appointed university chancellor. With that, royal occupancy of the post of chancellor was consigned to history.

Noter

1 *Post- och Inrikes Tidningar*, 12/3 1852.

2 *Aftonbladet* 23/9, 1/11, 8/11 samt 9/11 1850; Jfr Göran Blomqvist, *Elfenbenstorn eller statskepp?: Stat, universitet och akademisk frihet i vardag och vision från Agardh till Schüek* (Lund, 1992), 137.

3 ”1655 års konstitutioner”, sv. övers., i *Promotionsfesten i Uppsala den 27 maj 2005*, 145.

4 *Kongl. Maj:ts Nådiga Statuter för Universiteterna i Uppsala och Lund; Gifna Stockholms Slott den 2 April 1852*, § 5.

5 ”Regeringsform 1809: Kongl. Maj:ts och Rikens Ständers fastställda regeringsform”, i *Sveriges regeringsformer 1634–1809 samt Konungaförsäkningar 1611–1800*, ed. Emil Hildebrand (Stockholm, 1891).

6 Debatten om jurisdiktionen refereras utförligt i Torgny T. Segerstedt, *Den akademiska friheten 1809–1832* (Uppsala, 1976), 186–222.

7 *Swensk Författnings-Samling* 20 (1852).

8 Jfr Per G. Andreen, ”Till frågan om ett svenskt centraluniversitet: En diskussion på 1820-talet”, i *Historiska studier tillägnade Sven Tunberg*, eds Adolf Schüek & Åke Stille (Uppsala, 1942); Hanna Östholm, ”Snillekommittén och teknologin: 1820-talets diskussion om universitet och tillämpningsskolor”, i *Med hammare och fackla* 38 (Stockholm, 2004), 235–245.

9 Jfr Sten Lindroth, *Uppsala universitet 1877–1977* (Uppsala, 1976), 148 ff.

10 Litteraturen om *Aftonbladet* är omfattande, se t.ex. Knut Wichman, *Karl XIV Johans regering och den liberala oppositionen under 1830-talets senare hälft* (Göteborg, 1927); Jean Göransson, *Aftonbladet som politisk tidning 1830–1835* (Uppsala, 1937); Gunnar Fredriksson, ”Lars Johan Hierta, *Aftonbladet* och den liberala pressideologin”, i Gunnar Fredriksson m. fl., *Aftonbladet: En svensk historia* (Stockholm, 1980); Cecilia Rosengren, *Tidevarvets bättre genius: Föreställningar om offentlighet och publicitet i Karl Johanstidens Sverige* (Eslöv, 1999); Leif Kihlberg, *Lars Johan Hierta i helfigur* (Stockholm, 1968).

11 Jfr Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, eds, *Den svenska pressens historia*, 5 vol. (Stockholm, 2000–2003), II, 113 f.

12 Carl Edvard Zedritz, ”Hufvudstad och universitet”, i *Samlade skrifter*, 3 vol. (Örebro, 1862), I, 275–309.

13 Gustaf Svanberg, *Hufvudstad och universitet: Reflektioner i anledning af frågan om Uppsala Universitets flyttning* (Uppsala, 1857); Carl Edvard Zedritz, ”Bref från Uppsala: Om ’Hufvudstad och universitet’”, i Zedritz, *Samlade skrifter*, I, 310 ff.; Knut Olivecrona, *Om den juridiska undervisningen vid universitetet i Uppsala och om den juridiska facultetens förflyttande till Stockholm* (Uppsala, 1859).

14 Karl Gustaf Westman, *Juris doktorer vid Uppsala universitet 1629–1929* (Uppsala, 1929), 14 f.

15 Knut Olivecrona, *Om lagbestämd giftorätt uti bo* (Uppsala, 1851); Carl Axel Juel, *Om Danaarf* (Uppsala, 1851); Otto Herman Forssell, *Om ägoskillnader* (Uppsala, 1851). Jfr *Uppsala: Tidning för Politik och Ekonomi*, 29/4 1851.

16 Juridiska fakultetens protokoll, 14/5 1851, UUB.

17 *Ibidem*.

18 Severin Bergh, *Svenska Riksarkivet 1837–1846* (Stockholm, 1927), 111.

19 ”Glimtar från riksarkivet 1841–45: En brevväxling mellan riksarkivarien Hans Järta och e. o. amanuensen Carl Axel Juel”, *Personhistorisk tidskrift* 1971/72, 17–47.

20 Såväl Israel Hwasser (i konsistoriet den 27/5 1851) som Carl Axel Juel själv (i en besvärsskrift till Kongl. Maj: den 14/10 1851) nämnde särskilt Järtas varma rekommendationer av Juel.

21 Större akademiska konsistoriets protokoll, 27/5 1851, UUB.

22 Israel Hwassers inlaga finns bilagd konsistorieprotokollet av den 27/5 1851.

23 Knut Olivecrona, ”Hägkomster från en lång lefnad”, I, X284p1, 66, UUB.

24 Sigurd Ribbings utförliga skriftliga motivering finns bilagd konsistorieprotokollet av den 27/5 1851.

25 I sina ”Hägkomster” återkommer Olivecrona ofta till konflikterna med Sigurd Ribbing inom såväl konsistoriet som Värmlands nation. Jfr t.ex. ”Hägkomster”, I, 62.

26 Större akademiska konsistoriets protokoll, 27/5 1851, UUB.

27 Olivecrona, ”Hägkomster”, I, 69.

28 Carl Axel Juel, besvärsskrivelse 23/6 1851, Ecclesiastikdepartementets handlingar, Riksarkivet.

29 *Ibidem*.

- 30 Juridiska fakultetens protokoll, 21/8 1851, UUB.
- 31 Johan Christopher Lindblads yttrande finns bilagt konsistorieprotokollet av den 23/8 1851, UUB.
- 32 Större akademiska konsistoriets protokoll, 23/8 1851, UUB.
- 33 Olivecrona, "Hågkomster", I, 69.
- 34 Ibidem, 70.
- 35 Olivecrona, "Några anmärkningar vid e. o. professorn C. A. Juels, för lediga professionen i civil rätt och romersk rätt vid universitetet i Upsala utgifne specimen Om danararf", *Post- och Inrikes Tidningar*, 13/9 1851.
- 36 Paulus Genberg, *Belysning och granskning af Hegelska filosofiens hyperboreiska referering: Ett kritiskt försök* (Lund, 1846).
- 37 Olivecrona, "Hågkomster", I, 72.
- 38 Juell, besvärsskrivelse 14/10 1851, Ecklesiastikdepartementets handlingar, Riksarkivet.
- 39 Olivecrona, "Hågkomster", I, 72.
- 40 Kanslerns memorial till Kongl. Maj:t, 15/11 1851, Ecklesiastikdepartementets handlingar, Riksarkivet.
- 41 Ibidem.
- 42 Ibid.
- 43 Olivecrona, "Hågkomster", I, 76.
- 44 Ibidem, 75 f.
- 45 Ibid., 80 f.
- 46 Jfr Carl Frängsmyr, "Studentsången firar 150-årsjubileum", *Upsala Nya Tidning*, 18/3 2002.
- 47 Olivecrona, "Hågkomster", I, 81 f.
- 48 Lars Anton Anjou, *Till vetenskapernas beskyddare, vårdare och vänner* (Uppsala, 1852).
- 49 Olivecrona, "Hågkomster", I, 84.
- 50 Juridiska fakultetens protokoll, 5/12 1853, UUB.
- 51 Juridiska fakultetens protokoll, 29/12 1853, UUB.
- 52 *Kongl. Maj:ts Nådiga Statuter*, § 127.
- 53 Juels skrivelse till konsistoriet återges i Carl Axel Juell, *Universitets-förhållanden från Upsala* (Uppsala, 1855), 27 f.
- 54 Större akademiska konsistoriets protokoll, 18/3 1854, UUB.
- 55 "Belysning af förhållanden vid universitetet i Upsala", *Aftonbladet*, 26/4 1854.
- 56 Juell, *Universitets-förhållanden*, 64.
- 57 Ibidem, 66 f.
- 58 Ibid., 68.
- 59 Ibid., 68.
- 60 Ibid., 69.
- 61 Juell, skrivelse till kronprinsen-kanslern, 11/8 1854. Citerad efter Juell, *Universitets-förhållanden*, 70.
- 62 Juridiska fakultetens protokoll, 19/8 1854, UUB.
- 63 Större akademiska konsistoriets protokoll, 23/8 1854, UUB.
- 64 Ibidem.
- 65 Juels skrivelse till kronprinsen den 31/8 1854 är avtryckt *in extenso* i Juell, *Universitets-förhållanden*, 78.
- 66 Skrivelse från kanslern till akademiska konsistoriet, 13/9 1854, Kansliets arkiv, E1 C24:418, UUB.
- 67 Juell, *Universitets-förhållanden*, 83.
- 68 Större akademiska konsistoriets protokoll, 20/9 1854, UUB.
- 69 Större akademiska konsistoriets protokoll, 4/7 1854, UUB.
- 70 *Handlingar uti det af Kongl. Maj:t den 25 januari 1855 afgjorda mål, angående juris professorers skyldighet att, jemte egna embetsgörömål, äfven sköta åligganden, som tillhöra en ledigvarande juris profession utgifne av Juridiska fakultetens i Upsala ledamöter* (Uppsala, 1855), 3.
- 71 Juridiska fakultetens protokoll, 7/10 1854, UUB.
- 72 Juridiska fakultetens protokoll, 17/11 1854, UUB.
- 73 Ibidem.
- 74 Större akademiska konsistoriets protokoll, 22/11 1854, UUB.
- 75 Juell, *Universitets-förhållanden*, 10.
- 76 Skrivelse från kanslersämbetet till Större akademiska konsistoriet, 8/12 1854, UUB.
- 77 *Upsala*, 19/12 1854.
- 78 Olivecrona, "Hågkomster", II, 160 f.
- 79 Kongl. Maj:ts nådiga utslag återges *in extenso* i *Handlingar uti det af Kongl. Maj:t*, 36 ff., citat på 38.
- 80 Olivecrona, "Hågkomster", II, 161.
- 81 "Kanslers-embetet och juridiska fakulteten i Upsala", *Aftonbladet*, 16/4 1855.
- 82 Juell, *Universitets-förhållanden*, 96.
- 83 *Svenska tidningen: Dagligt allehanda i Stockholm*, 5/5 1855. Jfr *Upsala-Biet*, 25/4 1855.
- 84 Olivecrona, "Hågkomster", II, 163.
- 85 Jfr Carl Frängsmyr, "Akademisk strid i 1850-talets Uppsala", *Upsala Nya Tidning*, 22/5 2005.
- 86 Olivecrona, "Hågkomster", II, 163 f.

- 87 *Ibidem*, 164.
- 88 *Ibid.*, 165 b.
- 89 *Upsala*, 22/5 1855.
- 90 *Ibidem*.
- 91 *Upsala*, 29/5 1855.
- 92 *Aftonbladet*, 24/5 1855.
- 93 *Wäktaren: Tidning för stat och kyrka* 45 (1855). Jfr *Malmö snällpost*, 7/6 1855.
- 94 *Wäktaren: Tidning för stat och kyrka* 45 (1855).
- 95 Johan Christopher Lindblad, ”Ytterligare om kanslersskrapan”, *Aftonbladet*, 13/6 1855.
- 96 ”Kanslers-embetet och juridiska fakulteten i Upsala”, *Aftonbladet*, 16/4 1855.
- 97 Lindblads yttrande finns bilagt Större akademiska konsistoriets protokoll, 23/8 1851. Jfr Juel, *Universitets-förhållanden*, 105 f.
- 98 Jfr Blomqvist, 141.
- 99 Krister Gierow, *Lunds universitets historia: Utgiven av universitetet till dess 300-årsjubileum*, 4 vol. (Lund, 1968–82), III, 19 ff.
- 100 *Aftonbladet*, 1/11 1850.
- 101 Christopher Jacob Boström, brev till Henning Hamilton, 10/4 1844, i *Ur Henning Hamiltons Brefsamling: Ett urval*, 2 vol., ed. Gunnar Carlquist (Stockholm, 1914), I, 19 ff. Jfr Blomqvist, 141.
- 102 Olivecrona, ”Hågkomster”, II, 166 a.
- 103 Jfr Edvard Walmstedt, *Till Upsala Universitets Minnesfest öfver Hans Maj:t Konung Carl XV* (Uppsala, 1872), 6.
- 104 Jfr *Upsala*, 1/11 1859.
- 105 Kronprins Carl, brev till Henrik Reuter-dahl, 6/6 1856. Brevet återges i Henrik Reuter-dahl, *Årkebiskop Henrik Reuterdahls memoarer*, ed. Lauritz Weibull (Lund, 1920), 387. Jfr Blomqvist, 141
- 106 Olivecrona, ”Hågkomster”, II, 166 a.
- 107 Stig Hadenius & Torgny Nevéus, *Majestäts i närbild: Oscar II i brev och dagböcker* (Uppsala, 1960), 196 ff. Jfr Torgny Nevéus, *Vägen till UHÄ: Ett nytt ämbetsverks föregångare* (Uppsala, 1976).